

زن در اندیشه اسلامی

مؤلف:

جمال محمد فقهی رسول

مترجم:

دکتر محمود ابراهیمی

دانشیار دانشگاه کردستان

نشر احسان

رسول، جمال محمدفقی زن در اندیشه اسلامی / نویسنده جمال محمدفقی رسول؛ مترجم محمود ابراهیمی.. تهران: احسان، ۱۳۸۲. ۵۹۰ ص.	
ISBN 964-356-265-4	
فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا. کتابنامه به صورت زیرنویس. ۱. زنان در اسلام. الف. ابراهیمی، محمود، ۱۳۲۵. ، مترجم. ب. عنوان. ۲۹۷/۶۴ BP ۱۳۰/۱۷۲/۸۷۸۰۴۱ ۱۳۸۲ کتابخانه ملی ایران ۸۲-۱۴۴۰۳	

جمال محمد فقی رسول	
زن در اندیشه‌ی اسلام	
مترجم: دکتر محمود ابراهیمی	
ناشر:	نشر احسان
تیراژ:	۳۰۰۰ جلد
نوبت چاپ:	اول - ۸۳
چاپ:	چاپخانه مهارت
شابک:	ISBN: 964-356-265-4 / ۹۶۴-۳۵۶-۲۶۵-۴
قیمت:	۴۰۰۰ تومان

نشر احسان

فروشگاه شماره ۱: تهران - خیابان انقلاب - روبروی دانشگاه - مجتمع فروزنده - شماره ۴۰۶ - تلفن: ۶۹۵۲۲۰۴
 فروشگاه شماره ۲: تهران - خیابان ناصر خسرو - کوچه حاج نایب - شماره ۱/۱۱ - تلفن: ۳۹۰۲۷۵۰

صندوق پستی: تهران ۳۸۵ - ۱۱۲۹۵

فهرست مطالب

صفحه

مقدمه مترجم	۱۵
پیش گفتار نویسنده	۱۷
شیوه و سبک پژوهش در این رساله	۲۱
پیش گفتاری پیرامون اوضاع زن در قوانین و تمدن‌های پیش از اسلام	۲۷
۱- دوران تمدن قدیمی مصر (دوران فراعنه)	۲۷
۲- زن نزد سومریان	۲۸
۳- زن نزد بابلیان	۲۸
۴- زن در تمدن آشوریان	۲۹
۵- زن نزد ایرانیان	۳۰
۶- زن در تمدن هندی	۳۱
۷- اوضاع زن در چین	۳۲
۸- اوضاع زن در ژاپن	۳۳
۹- زن نزد یونانیان	۳۳
۱۰- زن در تمدن رومی	۳۴
۱۱- زن نزد یهود	۳۶
۱۲- زن نزد مسیحیان	۳۸
۱۳- وضع نزد عرب‌ها	۴۱
باب اول:	۴۷
بیان دیدگاه شریعت اسلامی پیرامون قضایای کلی مربوط به زن:	
فصل اول:	۴۸
خلاصه صفاتی که زن باید داشته باشد:	
• مبحث اول: درباره صفات فطری زن	۴۹
۱- قدرت زن	۴۹
۲- کفایت زن	۵۱

۵۳	۳- برتری مرد بر زن
۵۴	الف) فضیلت فطری مرد بر زن
۵۷	ب) فضیلت اکتسابی مرد بر زن
۵۹	• مبحث دوم: اخلاق زن
۶۰	۱- حیا و آزر
۶۴	۲- کید و ریا
۶۷	۳- زینت و تجمل گرایی
۶۸	۴- مهر و محبت
۷۱	فصل دوم:
	حقوق عمومی و کلی زن:
۷۳	• مبحث اول: حقوق نظری عمومی
۷۳	۱- انسانیت زن
۷۸	۲- مساوات
۸۹	تفاوت های میان مرد و زن
۸۹	۱- فرق و تفاوت در بعضی از عبادات
۹۰	۲- در زمینه مسائل اقتصادی
۹۰	۳- در باره میراث
۹۱	۴- در شهادت و گواهی دادن
۹۲	۵- قیومت و مسؤولیت خانواده
۹۳	• مبحث دوم: آثار انسانیت زن و مساوات او با مرد
۹۳	اول: اهلیت و صلاحیت
۹۴	۱- اهلیت و صلاحیت دینی
۹۵	۲- صلاحیت و اهلیت اقتصادی و مالی
۹۶	۳- صلاحیت اجتماعی
۹۹	۴- اهلیت خانوادگی
۱۰۲	دوم: کار و عمل
۱۰۶	الف) زبان های اجتماعی

۱۰۶	ب) زیان‌های عاطفی
۱۱۰	سوم: حق زن در انتخاب همسر و مسأله کفایت
۱۱۱	۱- حق اختیار و انتخاب شوهر
۱۱۸	مناقشه و بررسی دلایل و ترجیح رأی برتر
۱۲۰	۲- حق زن در کفایت شوهر
۱۲۰	کفایت
۱۲۱	دلایل این گروه
۱۲۱	اول: کتاب خدا
۱۲۲	دوم: سنت قولی پیامبر
۱۲۳	سوم: سنت عملی
۱۲۴	چهارم: از دیدگاه عقلی
۱۲۴	رأی دوم: در باره اعتبارات کفایت
۱۲۵	اول: دلایل نقلی
۱۲۶	دوم: دلایل عقلی
۱۲۷	بررسی و بازبینی دلایل طرفین
۱۲۷	۱- بررسی و مناقشه دلایل کسانی که کفایت را معتبر نمی‌دانند
۱۳۰	۲- بررسی و مناقشه دلایل کسانی که کفایت را معتبر می‌دانند
۱۳۱	ترجیح رأی برتر
۱۳۲	تفاوت سن در ازدواج
۱۳۵	فصل سوم:

وظایف زن در خانواده و اجتماع:

۱۳۷	• مبحث اول: وظایف زن در خانواده
۱۳۷	ماندن در خانه، خانه‌داری
۱۳۷	۱- معنی قرار و ماندن از نظر لغوی
۱۳۷	۲- مراد از قرار و ماندن زن در خانه در اندیشه اسلامی
۱۳۹	۳- هدف از ماندن در خانه و خانه‌داری
۱۴۲	اطاعت زن از شوهرش

۱۴۲	معنی قیومیت
۱۴۳	اول: جنبه فطری
۱۴۳	دوم: جنبه کسبی
۱۴۵	قلمرو سرپرستی مرد
۱۵۱	• مبحث دوم: مسؤولیت‌های اجتماعی زن
۱۵۱	اول: حجاب
۱۵۱	پیش در آمد
۱۵۴	۱- معنی حجاب
۱۵۵	۲- حدود حجاب از نظر اسلام
۱۶۲	منشأ اختلاف
۱۶۳	مناقشه و ترجیح
۱۶۶	۳- فلسفه حجاب
۱۷۳	دوم: تعدد زوجات و چند همسری
۱۷۳	احترام زن در این مسأله و میزان خدمت آن به جامعه
۱۷۳	۱- در دین یهود
۱۷۴	۲- در عراق قدیم
۱۷۴	۳- نزد ایرانیان
۱۷۴	۴- در تمدن هندوستان
۱۷۵	۵- در چین
۱۷۵	۶- در مصر
۱۷۵	۷- در دیانت مسیح
۱۷۷	۸- در میان عرب‌های پیش از اسلام
۱۷۷	اسلام و تعدد زوجات
۱۸۹	باب دوم:
	نگرش‌های فکری معاصر پیرامون قضایای مربوط به زن معاصر:
۱۹۰	فصل اول:

• مبحث اول: تعلیم و آموزش زنان	۱۹۱
چند دلیل عقلی	۱۹۵
ترجیح بین نظرات گروه اول و دوم	۱۹۸
• مبحث دوم: کار عمومی و وظیفه‌ای زن	۱۹۹
۱- آغاز اشتغال زن به کار عمومی	۱۹۹
۲- رأی کسانی که به اشتغال زن در کارهای عمومی دعوت می‌کنند	۲۰۱
۳- رأی کسانی که مانع کار عمومی زن در بیرون از خانه هستند	۲۰۲
۴- رأی میانه و متوسط بین این دو رأی	۲۰۷
بررسی و بازبینی دلایل طرفین	۲۱۲
اول: بررسی دلایل گروه اول	۲۱۲
دوم: بررسی دلایل گروه دوم	۲۱۷
ترجیح آراء	۲۱۹
• مبحث سوم: کارهای نظامی برای زن	۲۲۱
اول: رأی فقیهان در باره شرکت عملی زن در جنگ	۲۲۲
دوم: رأی فقیهان در باره تلاش‌های نظامی غیر از عملیات جنگی	۲۲۴
سوم: امان دادن زن مسلمان به پناهجویان جنگی	۲۲۷
دلایل جمهور بر جواز	۲۲۸
ترجیح رأی برتر	۲۳۰
چهارم: زن و غنیمت	۲۳۲
دلایل اوزاعی و ابن حیب	۲۳۳
دلایل جمهور	۲۳۴
بررسی و بازبینی رأی اوزاعی و ابن حیب	۲۳۵
بررسی و بازبینی دیدگاه مالکیان	۲۳۷
ترجیح رأی برتر	۲۳۸
• مبحث چهارم: حجاب	۲۳۹
دیدگاه گروه اول	۲۴۰

۲۴۵	دیدگاه گروه دوم
۲۳۶	دلایل گروه دوم
۲۵۱	دیدگاه گروه سوم
۲۵۸	بررسی و بازبینی آراء گروه‌ها و ترجیح رأی برتر
۲۵۸	رأی گروه اول
۲۵۸	الف) قرآن
۲۵۸	ب) سنت نبوی
۲۵۹	ج) واقعیت حال مسلمانان
۲۶۳	بررسی و بازبینی رأی و دلایل گروه دوم
۲۶۵	چیزی که در دلیل اول بدان استدلال کرده‌اند (اجماع)
۲۶۵	دلیل دوم که داستان زن خثعمی است
۲۶۷	ترجیح رأی برتر
۲۷۱	فصل دوم:
	جوانب قانونی زن:
۲۷۳	• مبحث اول: سن ازدواج و تفاوت سن
۲۷۴	ازدواج دختران و پسران پیش از بلوغ
۲۷۴	دلایل جمهور
۲۷۷	دلایل کسانی که عقد نکاح به نیابت پسر و دختر را مطلقاً منع می‌کنند
۲۸۰	بازبینی دلایل آراء مذکور و ترجیح رأی برتر
۲۸۲	مسأله تفاوت سن در ازدواج
۲۸۵	• مبحث دوم: تعدد زوجات یا چند همسری
۲۸۷	اولاً: اجازه تعدد زوجات تنها در حالت ضرورت
۲۸۸	دلایل شیخ محمد عبده و هم‌فکرانش
۲۹۴	دوماً: منع مطلق تعدد زوجات
۲۹۴	دلایل این گروه
۲۹۸	سوماً: مباح بودن تعدد زوجات به طور مطلق
۲۹۹	دلایل این گروه

- ۳۰۳ بررسی و بازبینی آراء مذکور
- ۳۰۶ اما ادعای شیخ محمد عبده رحمه الله
- ۳۱۷ ۲- بازبینی و بررسی دلایل گروه دوم
- ۳۲۳ ترجیح رأی برتر
- ۳۲۵ • مبحث سوم: تنظیم خانواده - سقط جنین
- ۳۲۷ اولاً: عزل
- ۳۲۸ رأی پیشوایان چهارگانه
- ۳۲۸ دلایل جمهور بر جواز عزل
- ۳۲۸ ۱- احادیث نبوی
- ۳۳۱ ۲- دیدگاه غزالی از علمایان شافعی مذهب
- ۳۳۲ دلیل امام غزالی بر مباح بودن عزل به طور مطلق
- ۳۲۴ ترجیح رأی برتر
- ۳۲۶ ثانیاً: قطع نسل
- ۳۲۶ دلیل حرام بودن قطع نسل
- ۳۲۸ ثالثاً: تفاوت بین تنظیم نسل از سوی دولت و تصمیم خانوادگی
- ۳۴۲ ۱- عدم توازن بین طبقات مختلف مردم
- ۳۴۲ ۲- افزایش زنان فاحشه و کثرت بیماری‌های خطرناک جنسی
- ۳۴۳ ۳- افزایش وقوع طلاق
- ۳۴۳ ۴- کاهش نسبت زاد و ولد
- ۳۴۵ رأی دوم: پیرامون محدود کردن نسل بین فرد و دولت
- ۳۴۵ دلایل این گروه
- ۳۴۵ طریقه استدلال بدین موضوع
- ۳۴۸ ترجیح رأی برتر
- ۳۵۰ رابعاً: اجهاض = سقط جنین
- ۳۵۵ ترجیح رأی برتر
- ۳۵۷ • مبحث چهارم: در باره قوامت و شهادت دادن

اول: قوامت یا سلطه مرد بر همسرش	۳۵۷
انحراف و مسخره بازی در آوردن	۳۶۱
مناقشه و جدال با منکرین سرپرستی مرد در خانواده و ردّ دلایلشان	۳۶۲
قلمرو سرپرستی مرد بر زن؟	۳۶۵
دلایل این گروه بر تعمیم این درجه و قوامت	۳۶۶
ترجیح رأی برتر	۳۶۹
ثانیاً: شهادت دادن زن	۳۷۰
خلاصه	۳۷۶
• مبحث پنجم: حضانت = پرورش و تربیت	۳۷۷
اول: چه کسی در حضانت صاحب حق است؟	۳۷۸
دوم: شروط حضانت و بیان کسانی که مستحق هستند	۳۸۱
۱- شروط حضانت	۳۸۱
دلایل	۳۸۳
ترجیح رأی برتر	۳۸۳
ترجیح رأی برتر	۳۸۶
۲- مراتب مستحقان حضانت	۳۸۷
اول: مراتب زنان محرم	۳۸۷
سوم: مکان و جایگاه حضانت	۳۸۹
چهارم: پایان وقت حضانت و سرپرستی از کودک	۳۹۰
دلایل	۳۹۰
پنجم: دگرگونی احکام حضانت در قوانین جدید	۳۹۲
ترجیح رأی برتر	۳۹۴
• مبحث ششم: در باره طلاق	۳۹۵
مسأله اول: چرا اسلام طلاق را به دست مرد داده است؟	۳۹۸
گاهی طلاق نیز به دست زن است	۴۰۱
مسأله دوم: مقید بودن طلاق منوط به اجازه دادگاه	۴۰۲
دلایل جمهور	۴۰۳

دلائل	۴۰۶
بررسی و مناقشه آراء و ترجیح رأی برتر	۴۰۹
مسأله سوم: طلاق ثلاثه یا سه طلاق با یک لفظ	۴۱۵
مذهب اول	۴۱۵
دلائل این گروه	۴۱۶
دلائل قرآنی	۴۱۶
دلائل سنت	۴۱۷
مناقشه و بررسی این دلائل	۴۱۸
دلیل سنت	۴۱۹
مذهب دوم	۴۲۱
دلائل جمهور بر این که طلاق ثلاثه به یک لفظ واقع می شود	۴۲۲
دلائل جمهور از سنت نبوی	۴۲۳
اجماع	۴۲۷
مناقشه و بررسی دلائل	۴۲۷
۱- بررسی دلائل منقول از قرآن کریم	۴۲۷
۲- مناقشه دلائل منقول از سنت	۴۲۹
۳- بررسی دلیل اجماع	۴۳۲
مذهب سوم	۴۳۳
دلائل مذهب سوم	۴۳۳
۲- دلائل از سنت	۴۳۴
مناقشه و بررسی دلائل گروه سوم	۴۳۶
۱- دلائل قرآنی	۴۳۶
۲- نقد و بررسی دلیل سنت نزد گروه سوم	۴۴۰
مذهب چهارم	۴۴۳
دلائل این مذهب	۴۴۳
۱- دلیل از سنت	۴۴۳

۴۴۳	۲- دلیل عقلی
۴۴۴	نقد و بررسی این دلایل
۴۴۴	ترجیح رأی برتر
۴۴۸	مسأله چهارم: دگرگونی احکام طلاق در قوانین نوین
۴۵۲	یک پیشنهاد سازنده
۴۵۵	• مبحث هفتم: دربارهٔ ارث بردن زن
۴۵۵	۱- موضع گیری منتقدان
۴۵۷	۲- موضع گیری مدافعان از ارث زن
۴۵۹	بررسی و مناقشه شبهات منتقدان
۴۶۲	فصل سوم:
	جنبهٔ سیاسی
۴۶۹	• مبحث اول: حق زن در انتخابات
۴۶۹	رأی اول: منع زن از حق انتخاب، چه انتخاب شود یا انتخاب کند.
۴۶۹	دلایل منع مطلق و منع مقید به شرح زیر است:
۴۶۹	۱- دلایل قرآنی
۴۷۱	۲- دلایل از سنت نبوی
۴۷۴	۳- دلایل عقلی
۴۷۶	رأی دوم: زن حق انتخاب شدن و انتخاب کردن را دارد
۴۷۷	دلایل این گروه از قرآن
۴۷۹	دلایل این گروه از سنت نبوی
۴۸۲	دلایل این گروه از نظر قیاس
۴۸۶	بررسی و نقد دلایل هر دو گروه
۴۹۲	دلایل عقلی این گروه
۴۹۸	دوم: بررسی دلایل کسانی که شرکت زن در انتخابات را جایز می‌دانند
۵۰۵	ترجیح رأی برتر

• مبحث دوم: زن و وظایف سیاسی و قضایی	۵۰۷
اول: وزارت	۵۰۷
۱- بیان معنی لغوی و تعریف آن	۵۰۷
۲- وزارت در دولت اسلامی	۵۰۸
۱- وزارت تفویضی و تفیذی که وزیر نائب رئیس حکومت است	۵۰۹
۲- وزارت به معنی نوین	۵۱۰
گروه اول آن را منع می کنند	۵۱۱
گروه دوم که این مناصب را برای زن جایز می دانند	۵۱۲
دلایل این گروه	۵۱۲
از قرآن کریم	۵۱۲
از سنت نبوی	۵۱۵
ترجیح رأی برتر	۵۱۷
دوم: سفارت	۵۲۰
سوم: قضاوت	۵۲۱
دیدگاه اول	۵۲۲
دلایل این گروه	۵۲۲
از قرآن مجید	۵۲۲
دلیل از سنت نبوی	۵۲۳
دلیل عقلی این گروه	۵۲۴
مذهب دوم که قضاوت زن را در همه احکام مباح می داند	۵۲۵
دلایل این گروه	۵۲۶
مذهب سوم	۵۲۷
نقد و بررسی دلیل مذهب اول	۵۲۸
نقد و بررسی دلایل مذهب دوم	۵۲۸
ترجیح رأی برتر	۵۳۱
تحکیم و حکم قرار دادن زن	۵۳۱

۵۳۲	 قول اول: تحکیم زن و حکم قرار دادن وی را جایز می‌داند
۵۳۲	 قول دوم: حکم قرار دادن زن را جایز نمی‌داند
۵۳۳	 چهارم: حسبت و محتسبی
۵۳۳	 ۱- تعریف حسبه
۵۳۴	 آیا زن می‌تواند محتسب گردد؟
۵۳۴	 دلایل این گروه
۵۳۴	 اول: از قرآن
۵۳۴	 دوم: از آثار و اخبار
۵۳۶	 ترجیح رأی بر تر
۵۳۷	 • مبحث سوم: زن و ریاست دولت
۵۴۵	 چکیده این پژوهش

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمه مترجم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على محمد خير خلقه وعلى آله واصحابه والتابعين لهم باحسان الى يوم الدين و بعد:

ما می دانیم که زنان نصف جامعه انسانی را تشکیل می دهند. اگرچه از حیث آمار نصف جامعه هستند ولیکن از حیث تأثیر نصف مهم تر جامعه اند؛ چون به حقیقت تأثیر مثبت و منفی آنان روی شوهران، فرزندان و سایر افراد خانواده غیر قابل انکار است و نقش بسیار اساسی را به عهده دارند. شاعر دره نیل می گوید:

الأم مدرسة إذا اعددتها اعددت شعباً طيب الأعراق

مادر مدرسه ای است که هرگاه آن را نیکو بسازی و مهیا نمایی یک ملت پاک نهاد را ساخته ای. لذا عالمان، اندیشمندان، رهبران، مصلحان و مسؤولان تربیتی جامعه مسائل مربوط به زن را بسیار مورد اهمیت قرار داده اند و جامعه را به کرامت، عدالت و رفع ستم نسبت به زنان خوانده اند؛ تا زنان بتوانند در مسائل آموزشی، تربیتی و مشاغل متناسب با طبیعت و سرشت و شخصیت اجتماعی و توان جسمی و روحی و تحمل مسئولیت های ویژه خویش و انتخاب همسر و تشکیل خانواده و کانون زندگی مشترک منصفانه به حقوق مسلم و متناسب خویش دست یابند.

قانون الهی ما قرآن کریم به نیکوترین و مناسب ترین وجه کرامت و عدالت نسبت بدانان را بیان داشته و آنان را از ستم جاهلیت و ستم پیشگان نجات داده است و عادلانه جنبه های مختلف انسانی و جنسی دختر بودن، همسر بودن، مادر بودن و عضو جامعه بودن آنان را ملحوظ نموده است. ما منکر آن نیستیم که در

زمان‌های مختلف برخی از مسلمانان به نام دین بر زن ظلم روا داشته و او را از حقوق مسلم آموزش مسائل دینی و زندگی و رفتن به مراکز عبادت و تعلیم محروم کرده‌اند و او را در انتخاب شریک زندگی مورد رضایت خاطرش آزاد نگذاشته‌اند و با اجبار او را در خانه مجبور نموده‌اند. ولیکن این امور از عدم شعور صحیح دینی سرچشمه گرفته و جنبه عمومی ندارد و همواره مسلمانانی بوده‌اند که منکر این اوضاع بوده و برای رفع آن تلاش نموده‌اند.

جناب آقای ملاعلی رحمانی، دوست محترم و مکرم و دلسوز دین کتاب «المرأة فی الفكر الإسلامی» تألیف دکتر جمال محمد فقی رسول را در اختیار گذاشت و پیشنهاد ترجمه آن را به اینجانب نمودند. وقتی که آن را مطالعه نمودم، دریافتم که این کتاب ارزشمند موضع‌گیری اسلام در برابر زن را به خوبی توضیح داده و جنبه‌های مختلف حقوق زن در اسلام را بررسی کرده است و در برابر تبلیغات مغرضانه دشمنان غربی و شرقی اسلام و فریب خوردگان داخلی آنان نسبت به حقوق زن در اسلام، پاسخ مناسبی است و بیشتر جنبه‌های مورد اعتراض را با استدلال‌های علمی، دینی و عقلی مورد قبول پاسخ گفته است. لذا تصمیم گرفتم که این کتاب را برای اطلاع بیشتر خواهران و برادران مسلمان به فارسی برگردانم. اگر چه مسائل تخصصی، اصولی و فقهی فراوانی در آن مطرح شده است ولیکن تلاش نموده‌ام که بسیار ساده و متناسب با فرهنگ توده بدانها پردازم. از برادر عزیز جناب آقای عمر قادری که زحمت تایپ، بررسی، بازخوانی و آماده سازی آن را به عهده گرفته‌اند سپاسگزارم. از درگاه پروردگار بزرگ خواستارم که خواهران و برادران مسلمان را از آن بهره‌مند سازد و این کارم، خالصانه برای رضای او باشد و آن را از من بپذیرد.

إنه خیر موفق و معین و علیه التکلیل

دکتر محمود ابراهیمی دانشیار دانشگاه کردستان / سنجاب تابلستان ۱۳۸۲ ه.ش

پیش‌گفتار نویسنده

حمد و ستایش خدایی را سزایت که همهٔ انسان‌ها را از یک نفس واحد آفریده است و از جنس همان نفس نیز همسرش را آفرید تا بدان آرامش یابد. پس پاک و منزّه است آن خدایی که همهٔ موجودات نر و ماده را آفریده است، اعم از آنچه از زمین می‌روید و از خود آنان و از چیزهایی که ایشان نمی‌دانند. درود و سلام بر پیشوای ما، حضرت محمد ﷺ، رهبر خیر و پیامبر رحمت و بر آل و اصحاب او که راه او را پیش گرفتند، تا روز قیامت این درود و سلام مستدام باد. موضوع این رساله «زن در اندیشهٔ اسلامی» است. احکامی که در آن بیان شده مستند است بر نصوص دینی، آرای استباطی مجتهدان، دیدگاه‌های مبتنی بر تجربه‌ها و مراعات طبیعت اشیاء و اشخاص..

تلاش من در بخش اول این رساله بر این است که مسائل عمومی را از دیدگاه اندیشه‌ها و بینش فقیهان و اندیشمندان سلف صالح عرضه کنم، که دلیلی است بر اثبات «شخصیت زن» و نگرستن بدان به گونهٔ مساوی با مرد، جز در مواردی که سرشت طبیعی هریک از آن دو با توجه به وظایف اندام‌ها یا نظر به وظیفه‌های ویژهٔ هریک، حکم به اختلاف آن دو می‌شود، که در این صورت هریک باید به چیزی بپردازند که برای آن آفریده شده‌اند، بدون این که سرشت ویژه خویش را فاسد یا به تکلف با همدیگر تشبه نمایند.

در بخش دوم نیز به همان مسائل بخش اول همراه با مسائل تازه‌ای از زندگی پرداخته‌ام که در پرتو پیشرفت و ترقی و تحولات جدید پیش آمده است و دیدگاه متفکران جدید و پژوهش‌گران معاصر را با قطع نظر از اتفاق نظر یا اختلافشان با گذشتگان یا اتفاق و اختلاف بین خودشان مطرح ساخته‌ام. کوشیده‌ام که آراء و نظرات آنان را جمع‌آوری و به هم ربط دهم، همراه با بیان

دلایل و برهان‌هایی که در دیدگاه و نگرش خویش نسبت به «زن» بر آن متکی بوده‌اند همچنین این دلایل و نگرش‌های مذکور را بررسی نموده و قوی‌ترین دلیل را به نظر خویش برگزیده و ترجیح داده‌ام.

بر کسی پنهان نیست که گویندگان و نویسندگان فراوان با افکار گوناگون، فلسفه‌های مختلف، مذهب‌های متضاد و فرهنگ‌های مخالف هم، قضایای مربوط به «زن» را مطرح کرده‌اند، که برخی دارای رأی و اندیشه اصیل و برخی دنباله‌رو دیگران بوده‌اند و تنها برای این که معروف شوند، با مسائل مألوف مخالفت کرده، یا تحت شعار دفاع از حقوق زن، به مسموم نمودن افکار مردم مبادرت ورزیده‌اند، در حالی که در باطن نسبت به مقام زن اسائه ادب نموده‌اند. اختلاف مذاهب و تناقض دیدگاه‌ها و مقاصد و اهداف افکار حکم‌فرما از آغاز قرن بیستم تا به امروز، پیرامون «زن» بسیار روشن و آشکار است و در میان آنها هستند کسانی که پیوسته در تلاش بوده‌اند تا بنیان «خانواده اسلامی» را متلاشی نمایند؛ به ویژه از آن وقت که «لرد کرومر انگلیسی» در مصر گفت:

«مصر را ترک نخواهم کرد، تا سه چیز را در آنجا ویران نسازم، قرآن کریم، کعبه مسلمین و بنیاد خانواده اسلامی.»^۱

بعد از گشودن دروازه‌های شرق به روی غربیان و برخورد و تبادل اطلاعات میان دو طرف، چیزهایی در جامعه اسلامی پدید آمد که قبلاً وجود نداشت؛ مانند: کارکردن زنان در کارخانه‌ها و ادارات دولتی، پرداختن زنان به مسائل سیاسی، شرکت در مسائل انتخاباتی چه به عنوان رأی دهنده و یا به عنوان کاندیدای مقامات مختلف، چگونگی شیوه‌های آموزش و اهداف آن. همچنین مسائل مربوط به حجاب، حدود و فلسفه و میزان اصالت آن، ادعای مقید کردن طلاق و تعدد زوجات و چند همسری با اجازه دادگستری، انتقاد از حق قیومیت مرد بر زن، نظام ارث در اسلام که سهم زن را کم‌تر از مرد می‌گیرد، چگونگی

شهادت دادن زنان و دیگر مسائلی که این رساله در حد وسع و توان و حجم خویش بدان می‌پردازد و تلاش خویش را مصروف آن می‌دارد و دیگر مسائلی که آشوبگران غرض‌ورز سودجو و بدخواه پیرامون آنها گرد و غبار به پا کرده‌اند و جز این هدفی ندارند. ولیکن در پرتو غفلت همه گروه‌های ادعا کننده و تبلیغات تمدن غربی و ارزش‌ها و سنت‌های غیر مناسب آنها، چیزی به وقوع پیوست که اصلاً گمانش نمی‌رفت و آن این بود: در زمانی که ربع اخیر قرن بیستم شاهد انحصارگرایی تند تفکر غربی در باره زن بود، تفکر اسلامی در باره حجاب زن و مخالفت با اختلاط و آمیزش زن و مرد و با اسباب و وسایل و عرصه‌های اختلاط، از نو پا به عرصه زندگی گذاشت و در صحنه ظاهر شد. قوانین جدید خود را پایبند به همراهی با احکام شریعت اسلام در باره مسائل طلاق، سرپرستی مردان بر زنان، مسأله چند همسری و امثال آن، می‌دانست؛ چون تجارب عملی در تمام جهان ثابت کرد و پی برد به حکمت شریعت خداوندی در باره تقسیم نوع انسان به مذکر و مؤنث بر اساسی که مصالح هر دو در گرو این تقسیم فطری است و زمانی مصالح هر دو جنس مراعات می‌شود که مردم، قوانین، سنت‌ها و عرف و عادات‌ها این تقسیم فطری را بپذیرند و بر مبنای ویژگی‌های ذاتی هریک از این دو جنس، مفاهیم و اهداف و قوانین را تعیین نمایند، به گونه‌ای که زن وظایف ذاتی زنانگی خویش را که استعداد و آمادگی و امکان آنها را دارد انجام دهد و مرد نیز وظایف ذاتی مردانگی خویش را که استعداد و آمادگی آنها را دارد انجام دهد و این زمانی میسر است که هریک وصف ویژه خود را داشته باشند. مرد به وصف زوج، پدر، پسر و برادر بودن و زن به وصف زوجه، مادر، دختر و خواهر بودن عمل نماید.

زمانی که مرد و زن به یک گونه و مساوی با هم، بدون مراعات ویژگی‌های ذاتی خود، پا جای پای یکدیگر بگذارند و اختلافات ذاتی و فطری جنس خود را نادیده بگیرند، مسیر زندگی به اهداف واقعی خویش منتهی نمی‌گردد؛ چون دور

از عقل و عدالت است که خداوند بین دو جنس مختلف که مصالح ذاتی آنها و مصالح جامعه مبنی بر اختلاف و تفاوت بین آنهاست، مساوات قائل شود، پس باید وظایفشان با هم فرق داشته باشد و عقل و عدل غیر این را نمی‌پذیرد.

چنین به نظر می‌رسد که مردم در پرتو حوادث و رویدادها خواهی نخواهی به تدریج به حکمت شریعت الهی در باره زن و مرد بسر می‌گردند و امروز تفکر اسلامی برخلاف بیست سال یا سی سال پیش در باره زن کم‌تر مورد حمله قرار می‌گیرد و دیگر انگشت اتهام به عنوان عقب‌ماندگی و روا داشتن ظلم نسبت به زن، به سوی تفکر اسلامی نشانه نمی‌رود و به طور حتمی و گاهی متردّدانه اعتراف می‌شود که شریعت اسلامی حقوق و احترامی به زنان داده است که به طور مطلق در هیچ‌یک از شریعت‌های دیگر و قوانین وضعی نیامده است.

این مطلبی است که خواهم کوشید تا در خلال این رساله آن را روشن نمایم، ولی ناچار باید اعتراف کنم که نتوانسته‌ام در این رساله تمام جزئیات مسائل مربوط به زن را ریشه‌ای و مستقیماً مورد پژوهش قرار دهم که با توجه به عنوان کلی رساله می‌بایستی تمام احکام مربوط به زن را از جنبه‌های تاریخی، قانونی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، مورد بحث و پژوهش قرار دهم.

برکسی پوشیده نیست که هریک از این مسائل، اگر مورد تجزیه و تحلیل کامل و شامل قرار گیرند، خود به تنهایی مقتضی رساله‌ای هستند که یک کتاب نمی‌تواند گنجایش تمام این مسائل را داشته‌باشد. حجم معقول یک رساله مرا بر آن داشت که اگر چه توان استقراء کامل داشتم اما بدان نپردازم و مجبور شدم که از تفصیل و تشریح کامل مسائل صرف‌نظر کنم، اگرچه مواد لازم را برای آن تدارک دیده بودم، به ناچار برابر توصیه استاد راهنما بعضی از مطالب و موضوعات را حذف نمودم که امیدوارم روزی برسد توفیق انتشار کامل آن را بیابم.

والله ولی التوفیق.

جمال محمد فقی رسول الباجوری تکریت - الجامع الکبیر.